

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.8.2025.355618>
УДК 78.07:37.014(477-25)''1918/1925''(045)

ТАРАНЧЕНКО О. Г.

Національна музична академія України імені П. І. Чайковського; кандидат мистецтвознавства, професор, професор кафедри історії української музики та музичної фольклористики (Київ, Україна).

Taranchenko, Olena. Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music; Candidate of Art Studies (PhD), Associate Professor, Professor at the Department of History of the Ukrainian Music and Musical Ethnology (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8038-8927>

olenataranchenko@gmail.com

РОЛЬ АНАТОЛІЯ БУЦЬКОГО В РОЗБУДОВІ МУЗИЧНО-ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КИЄВІ (1918–1925 РОКИ)

THE ROLE OF ANATOLIY BUTSKYI IN THE DEVELOPMENT OF THE MUSIC EDUCATION PROCESS IN KYIV (1918–1925)

Дослідження історії національної музичної освіти в її вищих формах у ХХ столітті — важливий напрям музикознавчої науки й художньої практики. Специфіка поетапного розгортання цього процесу позначена складністю і водночас стрімкою динамікою. У сучасному контексті, зумовленому потребою вироблення нових стратегічних рішень і вдосконалення системи функціонування закладів вищої мистецької освіти, особливо актуальним постає звернення до накопичених у цій сфері здобутків, осмислення їхньої практичної значущості, а також аналіз реалізованого і нереалізованого з позицій сьогодення.

У галереї визначних митців, які стояли біля витоків новітніх музично-освітніх процесів у Києві періоду кінця 1910-х — 1920-х років, почесне місце належить науковцю-теоретику, композитору, виконавцю, педагогу, музичному діячеві Анатолію Буцькому (1892–1965). Різнобічно обдарована особистість, він був одним із найпалкіших розробників новітньої моделі вищої національної музичної школи. У такому сенсі Анатолія Буцького поруч із Кирилом Стеценком, Болеславом Яворським, Пилипом Козицьким, Миколою Грінченком слід зарахувати до когорти тих «перших хоробрих», які в неймовірно драматичні, зламні роки національної історії, боротьби за становлення української державності та в пореволюційні 1920-ті роки беззастережно віддавали себе високій і благородній справі культурного будівництва. Чи не найяскравіші й водночас насичені складними подіями сторінки життєтворчості Анатолія Буцького пов'язані з Вищим державним музично-драматичним інститутом імені М. В. Лисенка і процесом становлення новітньої музично-освітньої справи в Києві.

Анатолій Буцький — митець дивовижної долі. Нащадок волелюбних традицій польського дворянського роду, він здобув ґрунтовну освіту: закінчив із золотою медаллю одну з найкращих київських гімназій, а в Університеті Св. Володимира — фізико-математичний (1915) і медичний (1919) факультети. Водночас до кола його серйозних зацікавлень входили хімія, біологія, ботаніка (він навіть мав намір вступити до Київського Політехнічного інституту). Здавалося, на нього чекала кар'єра вченого чи лікаря. Проте вирішальний вплив на вибір життєвого й професійного шляху А. Буцького мало не менш глибоке захоплення музикою.

З дитинства формування світогляду й особистості майбутнього митця відбувалося в атмосфері музики — слухання творів світової класики, концертного життя. Він систематично навчався гри на фортепіано й скрипці, до чого його захочувала мати — Олена Вонсовська, визначна скрипалька і педагог, учениця славнозвісних музикантів Івана Гржималі

й Фердінанда Лауба. Доленосним стало навчання Анатолія Буцького в Музично-драматичній школі М. В. Лисенка у 1908–1913 роках (клас фортепіано — Миколи Лисенка й Антона Добкевича і теоретичних дисциплін — Григорія Любомирського). Вирішальний вплив на формування світоглядних позицій А. Буцького мали національно-просвітницькі ідеї Миколи Віталійовича й постійне спілкування з ним, а також активна участь у мистецько-просвітницьких та громадських акціях і концертах, які організовував композитор-класик. Не менш важливим чинником стало й багаторічне перебування А. Буцького в середовищі передової київської інтелігенції — визначних діячів науки, мистецтва, більшість із яких викладали в Музично-драматичній школі М. В. Лисенка.

Від 1914 року А. Буцький на запрошення дирекції цього закладу працює викладачем фортепіано й теорії музики. Саме тоді яскраво розкрився його композиторський талант і здатність до музикознавчої праці. З метою поглиблення фахових знань митець вступає до Київської консерваторії (клас композиції і теорії музики — Болеслава Яворського та оркестровки — Рейнгольда Глієра). Тут А. Буцький не лише вдосконалює композиторську майстерність, а й під впливом свого вчителя Б. Яворського оволодіває методологією аналізу сутнісних ознак музики, ідеями ладового ритму, опановує сучасну філософію та психологію. Водночас активна громадянська позиція А. Буцького спонукала його не залишатися осторонь бурхливих виступів студентства з вимогами реформувати стару консерваторську освіту, які в 1916–1917 роках охопили провідні музичні центри тодішньої імперії. Молодий музикант очолює Студентський комітет із цих питань, бере активну участь у зборах, публікує статті у пресі. Невипадково цю рису індивідуальності А. Буцького належно оцінив його професор Б. Яворський, який залучив молодого митця до важливої культурно-освітньої справи — створення унікальної інституції, Народної консерваторії в Києві. Спільно вони розробляють її концептуальні засади як осередку

культурного виховання широких верств молоді й долучення її до світової і національної мистецької спадщини. За переконанням Б. Яворського, це мав бути своєрідний «хліб для розуму й душі народу» — ідея, що набула особливої актуальності в роки революційних зламів історії. Такі ідеї, народжені в палких дискусіях із Б. Яворським, справили глибокий вплив на молодого митця, стали важливим джерелом його натхнення в подальшій музично-освітній та організаторській діяльності.

Як відомо, 1918 року відбулися знаменні для української культури події. За розпорядженням уряду Української держави були започатковані Українська академія мистецтв, Всеукраїнська академія наук та інші національні наукові й культурні осередки, університети. У цьому контексті знаковим став факт реорганізації приватної Музично-драматичної школи М. В. Лисенка в державний Вищий музично-драматичний інститут його імені.

У 1918 році в новоствореному Вищому музично-драматичному інституті А. Буцький обіймає посаду старшого викладача. На той час 26-річний вихованець лисенківської школи й Київської консерваторії вже був відомим учителем фортепіано й теорії музики і провадив інтенсивну концертну діяльність як піаніст-віртуоз. А. Буцький швидко здобуває авторитет серед учнів і професорів інституту. Із притаманною йому енергією та відповідальністю він долучається до вибудови музично-освітньої справи як у Музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка, так і загалом у Києві. Завдяки високому рівню фахової підготовки та широкій ерудиції молодий музикант стає одним із провідних викладачів Інституту, а невдовзі рішенням Ученої ради його обирають професором. У 1920 році загальні збори колективу одноставно висувають А. Буцького на посаду декана музичного факультету і ректора Інституту.

Роки праці в Інституті (1918–1925) синхронізувалися з найдраматичнішими переломними соціально-політичними подіями в історії України та буремним повсякденням тодіш-

нього Києва. Перед митцем постали надзвичайно складні завдання, які вимагали виважених і водночас кардинальних рішень. Зі встановленням більшовицької влади доводилося долати дедалі більші бюрократичні й ідеологічні перепони. За умов майже повної відсутності фінансування потрібно було стабілізувати навчальний процес, забезпечити належні умови праці викладачів і нагальні потреби студентського побуту. Чимало часу А. Буцькому доводилось витрачати на численні наради, засідання найрізноманітніших комісій, додаткову роботу в музично-освітніх відділах Київського губвиконкому та інших установах. Водночас саме в цей період у Музично-драматичному інституті за безпосередньої участі А. Буцького розгортався складний процес структуризації загальної та спеціальної української музичної освіти в цілісну трирівневу систему. Вона мала спиратися на найкращі здобутки й методики вітчизняних шкіл, засадничі принципи європейських консерваторій і національні етнокультурні традиції.

Час потребував залучення до цієї відповідальної справи як досвідчених авторитетних професорів, так і молодих, енергійних фахівців із новаторським мисленням. Ішлося не лише про структурну реорганізацію Інституту. Мета А. Буцького і його однодумців — створити інституцію **нового типу** за зразком університетської моделі. Концептуально в ній мали поєднуватися завдання професіоналізації української музичної освіти й виховання із широкою загальнокультурною і науково-теоретичною підготовкою майбутніх висококваліфікованих кадрів музикантів-фахівців, артистів-виконавців та педагогів. Реалізація цих завдань здійснювалася на всіх рівнях освітнього процесу, спиралася на організаторські здібності А. Буцького і потребувала граничної концентрації його інтелектуальних та фізичних сил.

Процес реорганізації передбачав оптимізацію структурної вертикалі закладу. Номенклатура факультетів, відділів, підрозділів та спеціальностей поряд із традиційними напрямками істотно розширювалася новими. Це було зумовлено

насамперед глибоким усвідомленням стратегії розвитку української музичної і театральної культури та відповідало їй актуальним викликам і потребам. У результаті було сформовано чотири факультети зі спеціальними секціями: музичний (композиції та теорії), диригентський (регентський, згодом — хоровий, та оркестровий), інструкторсько-педагогічний і професійної освіти (у складі вокальної та інструментальної секцій), а також факультет музичного виховання.

За активної участі А. Буцького було розроблено навчальні плани, вступні й екзаменаційні вимоги, критерії оцінювання базового рівня підготовки вступників. Значно розширено курси теоретичних дисциплін і предметів загальнокультурологічного спрямування. До навчальних планів уперше було введено музичну етнографію, акустику, вивчення теорії ладового ритму Б. Яворського, курс музично-історичних ілюстрацій, історію світової музики. Розроблено й запроваджено спеціальні семінари з проблем синтезу мистецтв, творчих вправ. Поряд із загальнообов'язковими дисциплінами викладалися унікальні авторські курси провідних професорів Інституту, зокрема й спеціальні курси самого Анатолія Буцького.

Окрему й принципову увагу молодий ректор приділяв музичній україністиці й комплексу українознавчих дисциплін. Виняткового значення у вихованні майбутніх фахівців набули вперше запроваджені лекційні курси з історії української музики та проблем національної культури, які викладалися в широкому контексті світового культурного процесу, а також курси народної творчості й українського танцю. На всіх факультетах, зокрема виконавських, обов'язковим стало вивчення і внесення до індивідуальних навчальних планів та концертних програм зразків українського фольклору й класичної спадщини, а також уведення до репертуару творів зарубіжних авторів у перекладах українською мовою.

Водночас з інтенсивною педагогічною діяльністю в Музично-драматичному інституті поступово розгорталася й науково-дослідницька робота. Попри складні матеріальні

умови й загальну неусталеність буття, почали виходити друком окремі наукові розвідки провідних професорів закладу, а з 1923 року — публікації викладачів Інституту в щойно заснованому журналі «Музика». Серед них особливу увагу привертала праця А. Буцького. Присвячені актуальним, але на той час ще мало розробленим проблемам методології аналізу музики, музичної соціології та музичної освіти, вони стали основою в розвитку молодшої музикознавчої науки в Україні, окреслювали перспективні напрями подальшої музично-теоретичної думки. Важливу роль у цьому процесі відігравали також систематичні наукові доповіді та публічні дискусії з актуальних питань психології творчості й музичного сприйняття, що регулярно проводилися в Києві. У них активну участь брав ректор А. Буцький разом із провідними професорами й викладачами Інституту.

Закладені в цей період концептуальні засади й методичні принципи забезпечили стрімкий розвиток новітнього українського модерного мистецтва, музики й театральної культури, відкривши широкі можливості для творчої самореалізації наступних поколінь митців. Випускники Музично-драматичного інституту знаменували входження в національний культурний простір нової генерації талановитих виконавців, майстерних акторів, режисерів-новаторів, науковців і педагогів-методистів у сфері художнього дитячого та шкільного виховання.

Вагому роль у цих процесах відіграла багатогранна діяльність Анатолія Буцького — видатного музиканта, науковця, організатора й одного з фундаторів новітньої системи музичної освіти України.